

Rethink Foods
anbefalinger til
**ET NYTT
OG BEDRE
MATSYSTEM**

RETHINK
FOOD

Å måtte velge er beslutningstakeres lodd i livet.

Valgene vi tar i dag er avgjørende for hvordan fremtiden vil bli. Formålet med disse anbefalingene er å gi beslutningstakere et godt grunnlag for å ta gode valg for jordbruk- og matpolitikken som skaper en bærekraftig utvikling.

Valgene som beslutningstakerne tar, er ikke bare viktig for deres fremtid. Vi står i krevende tider med krig, klima- og naturkrise.

Valgene som tas nå, blir derfor avgjørende for kommende generasjoner.

Til tross for dystre spådommer, mener Rethink Food at det er rikelig med muligheter for å skape vår egen framtid – en god fremtid for norsk mat. Vi tror det beste ligger foran oss om vi går inn for å skape en god fremtid fremfor å vente på det som kommer.

Rethink Food mener det er mulig å løse den største utfordringen som menneskeheten står overfor – å produsere mer mat, på mindre areal, i et mer krevende klima. Det er nøkkelen til et bærekraftig globalt matsystem, og derfor forutsetningen for et godt norsk matsystem.

Menneskeheten har faktisk gjort det før.

For 10 000 år siden begynte vi med jordbruk. På 1960-tallet unngikk vi de dystre spådommene om sultkatastrofer med den grønne revolusjon. Ny kunnskap og teknologi var løsningen den gangen.

Vi tror det er mulig å gjøre det igjen. Ved å forstå hvordan verden vil utvikle seg, kan vi ta gode valg for fremtiden.

Vi mener Norge skal spille en viktigere rolle enn størrelsen på vårt jordbruk skulle tilsi. Norge kan bli et foregangsland i å ta i bruk ny teknologi og produksjonsmetoder. Men for å få til det, må vi forske mye mer og ta i bruk ressurser vi frem til nå ikke har sett på som mat og fôrråvarer.

Og ikke minst, Norge kan lede an ved å ta i bruk kunnskap og teknologi tidlig. Slik Norge ledet an ved å ta i bruk elbiler.

Vi ber deg som leser denne rapporten, bruke den som et verktøy for å ta noen diskusjoner eller valg du ellers ikke ville ha gjort. Framtiden skapes nå – ditt bidrag er viktig.

Lykke til med å gjøre matsystemene våre lønnsomme og bærekraftige.

Anbefalinger fra Rethink Food

Innledning

Lista over relevante anbefalinger blir lang når stort og smått omfattes. Vi har derfor delt våre anbefalinger om hvordan skape et nytt og bedre matsystem i Norge inn i 1 hovedanbefaling og 9 prioriterte tiltak.

Rethink Food legger til grunn at våre anbefalinger skal utvikle dagens matsystem ved å styrke de gode sidene av matsystemet og minimere de dårlige sidene.

Selv om EU-kommisjonens omtale av det europeiske matsystemet som dysfunksjonelt er riktig og relevant, mener vi at det er avgjørende å ikke innføre revolusjonerende grep som potensielt kan svekke det norske matsystemets evne til å produsere nok, trygg og sunn mat.

Den største trusselen mot å lykkes med en omstilling av dagens nasjonale matsystem, er økt ustabilitet og uforutsigbarhet. Verden er i dag mer ustabil enn den har vært på flere ti-år. Ytterligere destabilisering vil i vesentlig grad begrense muligheten til å realisere målene om en bærekraftig utvikling.

Rethink Foods

hovedanbefaling

For å skape et mer bærekraftig matsystem er det et forhold alle beslutningstagere hos myndigheter og næringsliv må prioritere øverst:

Det må lønne seg å produsere mat på en bærekraftig måte, og det må straffe seg å ta snarveier som påfører samfunnet merkostnader.

Alle beslutningstagere som har forpliktet seg til å realisere Paris-avtalens mål og FNs bærekraftsmål, har et spesielt ansvar for å skape økonomisk konkurransekraft for de mest bærekraftige produksjonsmetodene. Både myndigheter, politikere og næringsliv.

Så lenge det er mest lønnsomt eller gir mest konkurransekraft å omsette mat produsert etter dårlige standarder for miljø, klima, helse og sosiale forhold, har vi et marked som ikke fungerer til samfunnets beste.

Myndighetene må stimulere mer til et velfungerende marked hvor nye og ønskede produkter ikke utkonkurreres på pris av dårlige produkter.

Samtidig, må det kreves og forventes at eierne av markeds plasser og merkevarer i langt større grad tar et selvstendig ansvar for at bedre produkter raskere kommer ut i markedet til konkurransedyktige betingelser. Vi mener de mest bærekraftige produktene i langt større grad må fremmes gjennom prising, markedsføring og plassering.

Rethink Foods

9 prioriterte anbefalinger

Hovedanbefalingen er grunnleggende for å få en raskere omstilling. Den handler om å utvikle økonomien og markedssystemet til å løse problemer, fremfor å skade klima og miljø, natur og folks helse.

Våre øvrige prioriteringer retter seg mot grunnleggende endringer av matsystemet. Matpolitikken har gjennom historien alltid hatt en oppgave å fremskaffe nok mat til egen befolkning, og skape et samfunn som kan styres og kontrolleres.

Matpolitikken nasjonalt må primært handle om hvordan vi ressurseffektivt kan produsere mer og bedre mat, på landets egne ressurser under mer krevende klimatiske betingelser.

1

Ansvarliggjør markedsaktørene i å fremme bærekraftig mat

Matpolitikken må stimulere til at markedet premierer mat produsert etter "best practices". Vi anbefaler at det lages en bransjeavtale mellom stat og næring hvor det blir enighet om å gjennomføre et flerårig arbeid for å utvikle måleparametere, standarder og indikatorer for bærekraft og mat.

2

Sett maten først i all politikkutforming

I dag tar vi maten for gitt. Det er en farlig holdning å ha. Første prioritet for alle regjeringer må være å sørge for at befolkningen har et matsystem som gir nok, sunn og trygg mat til alle. For å produsere mat trengs arealer til å produsere maten på. Politikere, lokalt, regionalt og nasjonalt må i all arealplanlegging prioritere vern og aktiv bruk av matjord og beitearealer.

3

Lag en heldekkende nasjonal matpolitikk for det norske matsystemet

Dagens landbruks- og fiskeripolitikk omhandler primært inntektsmuligheter for dagens bønder og fiskere. Økonomien i primærnæringene må ha høy prioritet. Likevel er det behov for en langt bredere og mer involverende demokratisk samfunnsdebatt om maten og hvordan den skal produseres. En slik debatt må se på produksjon av mat i sammenheng med viktige tema som folkehelse, dyrevelferd, klimatilpasning og naturmangfold. Norge trenger en helhetlig matstrategi som inkluderer, vurderer og veier et bredt sett av samfunnsperspektiv.

4

Slå sammen departementer som jobber med mat

I dag styres matproduksjon gjennom flere departementer og forvaltningen er inndelt i sterkt adskilte sektorer. Vi mener dagens sektorstyring sementerer dagens system og er en barriere for utviklingen av mer sirkulære produksjonsprosesser og forretningsmodeller. Fremtidens matpolitikk må bli mer sektorovergripende og omhandle alle sider ved det nasjonale matsystemet. Utviklingen av nye forretningsmodeller og produkter basert på biologisk restråstoff forutsetter et tettere samarbeid mellom grønn og blå sektor. Vi anbefaler å lage et nytt departement for de fornybare biologiske ressursene fra jord, skog og hav.

5

Lag en eksportrettet konkurransestrategi for norsk mat

Norge kan fange og produsere mer fisk enn nordmenn kan spise selv. Det er en selvfølge at Norge eksporterer fisk og vi er stolte av at norsk fisk anerkjennes for sin kvalitet og bidrar til å skaffe nok mat til en voksende befolkning i verden. I Norge kan vi produsere mer animalske produkter enn nordmenn kan og bør spise opp. Vi har friske dyr, lite bruk av antibiotika og andre medisiner, god dyrehelse, strengt regelverk for dyrevelferd, begrenset bruk av plantevernmidler og en transparent verdikjede.

Importerte matvarer tar gradvis en større andel av det nasjonale matmarkedet som en konsekvens av handelsavtaler Norge har inngått i WTO og EØS. Denne utviklingen vil fortsette. Vår egen matforsynings- evne er sterkt koblet til hvor mye vi utnytter av norske jordbruksarealer og beiter. Tap av markedsandeler for norske varer her hjemme må erstattes i markeder utenfor Norge. Alternativet er brakklegging og gjen- groing av norske jordbruksarealer og beiter.

Likevel, det aller viktigste vil fortsatt være å styrke konkurransekraften for norsk mat i eget hjemmemarked. Hjemmemarkedet vil være den viktigste kanalen for norsk jordbruk i overskuelig fremtid. Men selv en vellykket strategi for økt preferanse og betalingsvillighet for norsk mat hos nordmenn, vil neppe forhindre bortfall av vekst eller i verste fall en negativ volumutvikling fra norsk jordbruk. Derfor mener vi at norske politikere og næringen i fellesskap må utvikle strategier for å eksportere animalske produkter, frukt, bær og drikke til betalingsdyktige markeder ute i verden.

Selv om eksport av norske landbruksprodukter langt på nær kan bli en like stor eksportnæring som fisk, anbefaler vi at det legges til rette for eksport. Vi mener eksport av bærekraftig mat til betalingsdyktige markeder vil skape rom for økt produksjon fra norsk jordbruk. På sikt vil verden trenge mer matproduksjon, og Norge kan bidra til å erstatte noe av produksjonen fra områder som får svekket produksjonsevne som følge av klimaendringer.

6

Lag en nasjonal jordhelsestrategi

Folkehelse er mer komplekst enn riktig mengde proteiner, karbohydrater, fett, vitaminer og mineraler. Uten god og fruktbar jord er det ikke mulig å produsere nok, sunn mat til alle. Uten nok, sunn mat vil en bærekraftig samfunnsutvikling bli en urealistisk illusjon.

Dessverre har jordhelsen vært under press i lang tid. Den moderne landbrukspraksisen har ført til at en stor andel av verdens fruktbare jordområder er i en dårlig forfatning. I tillegg vil klimaendringer og arealendringer sette jordbruksarealer under ytterligere press.

En sunn jord er ikke bare bra for å produsere mat. Sunn jord er også viktig for karbonlagring og for å hindre erosjon og rensing av vann. Skal vi lykkes med å nå bærekraft-, klima- og naturmål, må vi innse at uten en god jordhelse vil vi ikke oppnå en god folke- plante- og dyrehelse. Vi anbefaler derfor at det kommer på plass en nasjonal jordhelsestrategi og på sikt en jordhelselov på linje med det EU har foreslått.

7

Rask implementering av beste praksis og ny teknologi

Det pågår en rivende utvikling av ny teknologi i matproduksjonene både i Norge og globalt. Et av de smarteste grepene for å gjøre norsk matproduksjon konkurransedyktig på bærekraftige prinsipper og praksis, er å ta i bruk ny teknologi.

Nye teknologier og produksjonsmetoder vekker faglig interesse blant matprodusenter. Norske teknologibedrifter har gode løsninger for reduserte klimagassutslipp, plantevernmidler og mineralgjødning. Men disse disruptive løsningene er ofte i realiteten ikke særlig relevante for bonden ettersom investeringen bidrar til å øke gjelden og således den økonomiske risikoen i matproduksjonen.

Myndigheter og politikere bør utvikle gode støtteordninger som reduserer den økonomiske risikoen. Markedsaktører bør favorisere bruk av ny teknologi.

Rethink Food mener at staten må legge til rette for at Norge skal bli et land der ny landbruksteknologi blir utviklet, grundig testet og blir en viktig eksportartikkel. Staten må få plass gode og teknologinøytrale støtteordninger og bli langt flinkere til å oppdatere regelverk som henger etter teknologiutviklingen. Samtidig må de sterkeste markedsaktørene i mat-systemet ta mer ansvar i å implementere ny teknologi ute hos bonden. Langsiktige avtaler og "riktig" pris for bærekraftig produsert mat vil ta ned risiko og øke investeringsviljen.

8

Innfør prising av økosystemtjenester og jordvern

Matproduksjonen og samfunnet er avhengig av at naturens økosystemtjenester styrkes. Det går til slutt galt om mikrolivet og karboninnholdet i jorda reduseres og utarmes over tid. Dårlig jordhelse er et stort problem i mange land. Heldigvis er situasjonen ikke like prekær i Norge, men også her hjemme er det en jobb å gjøre for å bedre jordkvaliteten.

Norsk matpolitikk må sørge for at bønder som styrker jordhelsen og naturmangfoldet, slik at også neste generasjon kan produsere nok mat, får betalt for dette.

Internasjonalt utvikles stadig nye ordninger hvor bønder får betalt for å binde mer karbon i jorda. Danske bønder har en slik mulighet. Norske bønder har ikke en slik mulighet. Samfunnet bør betale for at primærnæringene driver med karbonfangst og andre tiltak som styrker naturens økosystemtjenester.

9

Styrk forsyningssikkerhet og beredskap

Risikoen og sårbarheten ved forsyningsevnen til det norske matsystemet er fortsatt dårlig kartlagt. Før en grundig og god analyse foreligger, er det ikke godt å vite om planer og øvelser for mat og beredskap har de riktige prioriteringene eller er riktig dimensjonerte. Med pandemi og krig i Europa har vi nylige erfaringer med at forsyningssikkerhet ikke kan tas for gitt. Selv rike land som Norge kan få problemer med å kjøpe seg ut av problemene når det virkelig kniper.

Norsk matpolitikk må tuftes på behovet for å ha en god mat-sikkerhet og evne til å skaffe mat til hele befolkningen i enhver sammenheng. Det er på høy tid at det utarbeides risiko og sårbarhetsanalyser som omfatter all matforsyning, til hele landet for alle realistiske scenarier.

Gitt at svensk medlemskap i NATO blir en realitet, vil det være et godt grunnlag for et utvidet nordisk forsvars- og sikkerhetsarbeid. Vi mener at det bør gjennomføres en felles risiko- og sårbarhetsanalyse for nordisk forsyningssikkerhet, inkludert mat.

OM RAPPORTEN

Prosjektet "Det norske matsystemet 2035" ble satt i gang med en ambisjon om å gi innsikt om fremtiden, og derigjennom gi et bedre beslutningsgrunnlag til å ta gode strategiske valg for bedrifter og myndigheter i verdisirkelen for mat.

Norge og resten av verden skal gjennom en stor omstilling frem mot 2030 for å kunne oppfylle forpliktelsene i Parisavtalen og ikke minst ha sjanse til å nå bærekraftsmålene. Matsystemet er utvilsomt en viktig del av denne omstillingen. For å forstå hvordan denne omstillingen kan bli for aktørene i det norske matsystemet, skal prosjektet gi en kvalifisert vurdering av hva nordmenn spiser i 2035, hvordan maten blir produsert og hvordan matsystemet ser ut i 2035.

Et viktig mål med prosjektet er å forstå hvilken kraft teknologiutviklingen vil ha på matsystemet. Det ble gjennomført fire workshop om digitalisering, FoodTech, BioTech og AgTech. Workshopene ble arrangert i samarbeid med Digital Norway, Nofima, Heidner Biocluster og Sintef. Oppgaven til deltakerne, som var en blanding av eksperter fra næringen, forskere, fagfolk fra virkemiddelapparatet og myndighetene og studenter, var å beskrive hvordan teknologien ville sette sitt preg på matsystemet frem til 2035.

Teknologi vil være en viktig driver for endring, men langt fra den eneste forklaringsfaktoren på hvorfor matsystemet sannsynligvis ser annerledes ut i 2035. Rethink Food gjennomførte derfor intervju med en rekke sentrale personer i det norske matsystemet. Ingen blir referert eller sitert fra disse intervjuene, men det har gitt oss verdifulle perspektiver og utvidet vår horisont.

For å komplementere workshoper og intervjuer har vi gjort en betydelig gjennomgang av eksisterende litteratur, både om dagens status og rapporter

som ser på fremtidsutsikter. Vi har så langt laget disse rapporten basert på innsamlet informasjon og våre egne vurderinger:

- Minirapport: 5 teknologitrender som vil endre norsk matproduksjon
- Minirapport: 15 megatrender som vil endre norsk matproduksjon
- Hva tenker Rethink Food om teknologitrender
- Muligheter og trusler i det norske matsystemet i 2035
- Rethink Foods beskrivelse av hvordan det norske matsystemet i 2035 ser ut
- Rethink Foods anbefalinger til hvordan vi kan skape et bærekraftig norsk matsystemet frem mot 2035

Prosjektet er ikke avsluttet når disse anbefalingene blir utgitt. Prosjektet tar mål av seg til å komme opp med flere prosjekter som styrker teknologiutviklingen i norsk matproduksjon. Et annet mål er å sette i gang strategiprosesser i og rundt det norske matsystemet.

Rethink Food er redaktør og skribent av rapportene og står ansvarlig for alle analyser og anbefalinger.

Prosjektet er finansiert av Stiftelsen Teknologiformidling.

Vi vil takke alle som har bidratt inn i dette prosjektet, enten ved å stille opp til intervju, deltakelse i workshop og ikke minst våre kjære traineer Solveig Øvereng Larsen og Ingeborg Skrefsrud.